

**ЗЕЛЕНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ:
РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЇ¹****Чигрин О.Ю.,**

к.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу,
Сумський державний університет, м. Суми
o.chygrun@econ.sumdu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4007-3728>

Олефіренко О.М.

д.е.н., доцент, доцент кафедри маркетингу,
Сумський державний університет, м. Суми
oleg_olefirenko@econ.sumdu.edu.ua

Івахненко О.М.,

аспірантка кафедри маркетингу
Сумський державний університет
o.ivakhnenko@kmm.sumdu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4265-8762>

Хааг В.Х.,

студентка кафедри маркетингу
Сумський державний університет
gidvina1002@gmail.com

У статті представлені результати аналізу публікацій, присвячених формуванню концепції та складових зеленої конкурентоспроможності підприємств. Дослідження проводилось із застосуванням бібліометричного аналізу з використанням інструментарію візуалізації VOSviewer v.1.6 та інструментарію ScopusTools. При проведенні аналізу було згенеровано вибірку з 54 753 наукових статей з даної проблематики за період 1991–2020 рр. у виданнях, які індексуються наукометричними базами даних Scopus та Web of Science. Результати дослідження дозволили виокремити передумови розвитку концепції зеленої конкурентоспроможності. Просування процесів екологізації у підприємницькому секторі (розвиток зеленого виробництва, використання ресурсозберігаючих технологій та відновних джерел енергії, імплементація рециклінгу) забезпечує додаткові екологічно орієнтовані конкурентні переваги підприємствам. Динаміка публікаційної активності характеризує підвищення наукового інтересу до зазначеної проблематики, починаючи з кінця 1990-х років. Відповідна тенденція значною мірою обумовлена світовим розвитком підприємницького сектору, підвищенням конкуренції, просуванням, так званого, «п'ятого укладу». Основні етапи розвитку концепції зеленої конкурентоспроможності включають такі етапи: пов'язаний із трансформацією підходів до трактування поняття «конкурентоспроможність» (2004–2012 рр.); другий пов'язаний із появою і домінуванням у кроссекторних дослідженнях двох нових патернів, що відображають розвиток зеленої економіки і визначають конкурентні переваги підприємств (2012–2014 рр.); третій пов'язаний із розвитком концепції зеленого маркетингу та імплементацією його інструментів як детермінант забезпечення конкурентоспроможності підприємств (2014–2016 рр.). Результати аналізу засвідчили, що найбільш цитовані наукові публікації з тематики зеленої конкурентоспроможності належать науковцям США, Китаю, Великобританії, Німеччині, Іспанії. Основними галузями наукових напрацювань є інженерія, природничі науки, соціальні науки, енергетика, бізнес і менеджмент та комп'ютерні науки. Проведене дослідження сформулоало основу для побудови інструментарію забезпечення зелених конкурентних переваг підприємств.

Ключові слова: конкурентоспроможність, сталий розвиток, екологізація, екологічна економіка, зелений маркетинг, зелена конкурентоспроможність.

DOI: 10.21272/1817-9215.2021.3-19

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Актуальним сьогодні є як переорієнтація діяльності підприємницького сектору на екологічно орієнтовані технології у виробництві та управлінні, так і використання поведінкових інструментів, які базуються на стимулюванні зміни традицій споживання в напрямку екологічно орієнтованих. Просування процесів екологізації у

¹ Це дослідження фінансується за рахунок гранту Міністерства освіти і науки України № 0119U101860, № 0120U102002, Національного наукового фонду України № 0120U104807 та 620232-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE."

підприємницькому секторі (розвиток зеленого виробництва, використання ресурсозберігаючих технологій та відновних джерел енергії, імплементація рециклінгу тощо), буде забезпечувати підприємствам додаткові екологічно орієнтовані конкурентні переваги.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Побудова концептуальних засад розвитку зеленої конкурентоспроможності в контексті екологічної економіки та використання відповідних маркетингових інструментів її просування потребує, перш за все, дослідження та формування її термінологічного підґрунтя.

Особлива увага серед дослідників приділяється аналізу зелених товарів та послуг, а також особливостям їх просування на ринку, як важливу детермінанту забезпечення зеленої конкурентоспроможності. Найбільш продуктивними науковцями серед відповідної тематики є Саркіс Д., Генг Й., Бансал П., Рут К., Рао П., Холт Д., Ларош М., Бергерон Д., Харт С., Жу К. та інші.

Однак недостатньо дослідженим розробленим залишається питання рівня розробленості проблематики зеленої конкурентоспроможності підприємств у наукових працях вітчизняних вчених.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є проведення аналізу еволюції концепції «зеленої конкурентоспроможності підприємств» шляхом дослідження наявності взаємозв'язків між категорією конкурентоспроможності та поняттями, пов'язаними з процесами екологізації господарської діяльності підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Побудова концептуальних засад розвитку зеленої конкурентоспроможності в контексті екологічної економіки та використання відповідних маркетингових інструментів її просування потребує, перш за все, дослідження та формування її термінологічного підґрунтя.

З метою формування термінологічного підґрунтя та дослідження домінуючих трендів розвитку категорії зеленої конкурентоспроможності підприємств здійснено бібліометричний аналіз еволюції концепції «конкурентоспроможність» у взаємозв'язку з теоріями сталого розвитку, екологізації підприємницького сектору, зеленої економіки та зеленого маркетингу із використанням програмного забезпечення VOSViewer v.1.6.13. Для цього згенеровано вибірку з 54 753 наукових статей з даної проблематики за період 1991–2020 рр. у виданнях, які індексуються наукометричними базами даних Scopus та Web of Science. Необхідність коректного використання відповідних термінів та визначення кроссекторності областей дослідження обумовило використання сучасних методів бібліометричного аналізу [1]. В якості інформаційної бази аналізу були обрані міжнародні наукометричні бази даних Scopus та Web of Science. Головною метою відповідного аналізу є дослідження наявності взаємозв'язків між категорією конкурентоздатності та поняттями, пов'язаними з процесами екологізації.

На рисунку 1 представлено динаміку наукових публікацій при дослідженні конкурентоспроможності підприємств.

Динаміка публікаційної активності, представлена на рисунку 1, характеризує підвищення наукового інтересу до зазначеної проблематики, починаючи з кінця 1990х років. Відповідна тенденція значною мірою обумовлена світовим розвитком підприємницького сектору, підвищенням конкуренції, просуванням, так званого, «п'ятого укладу», який характеризується розвитком інформаційно-комунікаційних технологій у всіх галузях життя, появою інтернет технологій, орієнтацією економіки на сфери інтелектуальних і творчих послуг (програмування, інженерії, промислового дизайну, робототехніки, проектування електроніки).

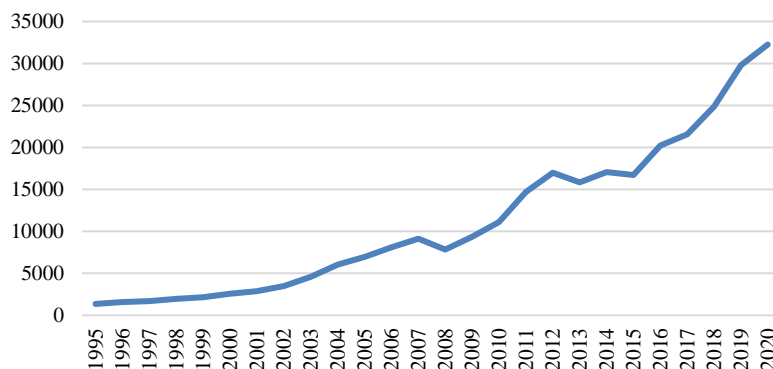

Рисунок 1 – Динаміка наукових публікацій в сфері конкурентоспроможності
Джерело: побудовано авторами на основі бази даних Scopus та Web of Science

На рисунку 2 представлено галузеву структуру наукових досліджень конкурентоспроможності.

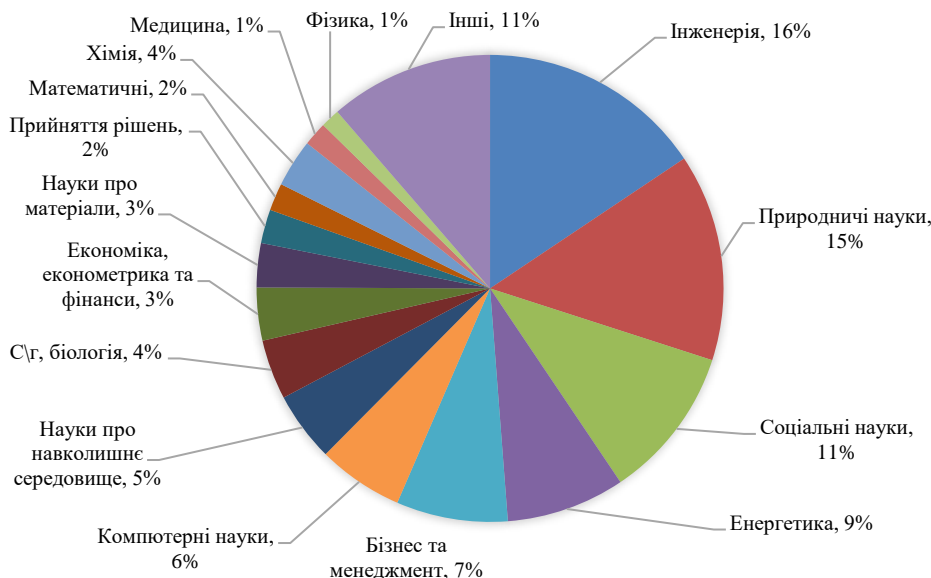

Рисунок 2 - Галузі наукових досліджень конкурентоспроможності
Джерело: побудовано авторами на основі бази даних Scopus та Web of Science

Діаграма на рисунку 2 характеризує відповідну кроссекторність досліджень конкурентоспроможності. Так, основними галузями наукових напрацювань є: інженерія – 16 %, природничі науки – 15 %, соціальні науки – 11 %; енергетика – 9 %; бізнес і менеджмент – 7 %, комп'ютерні науки – 6 %, науки про навколишнє середовище – 5 %, сільське господарство та біологія – 4 % та інші (економіка, прийняття рішень, біологічні, матеріалознавство, медицина, фізика, хімія).

Міжкраїновий аналіз свідчить про те, що потужні наукові дослідження зосереджені у США, Китаї, Великобританії, Німеччині, Іспанії (рисунк 3).

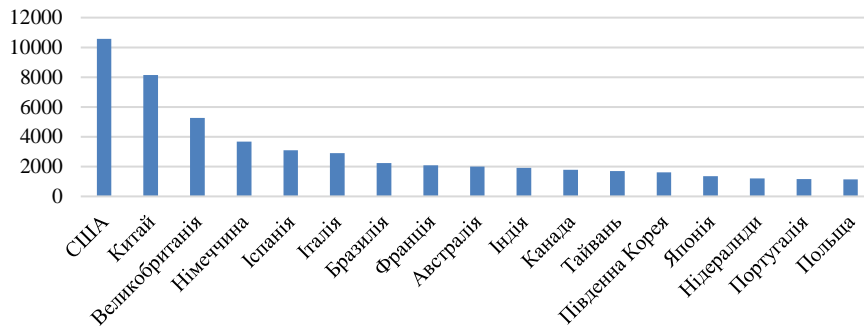

Рисунок 3 - Міжнародна афіліація наукових досліджень конкурентоспроможності
Джерело: побудовано авторами на основі бази даних Scopus та Web of Science

Так, найбільша кількість публікацій належить США – 10567 публікацій, Китаю – 8146, Великобританії – 5276, Німеччині – 3679, Іспанії - 3015, Італії – 2910.

Відмітимо, що з точки зору міжнародної афіліації можна спостерігати рівномірний розподіл наукових досліджень між країнами.

Найбільш цитовані публікації з проблематики конкурентоспроможності підприємств належать авторам Х. Занг [10, 11], М. Портеру [6, 7, 8] (таблиця 1). Дані таблиці 1 свідчать про наявність взаємозв'язку досліджень конкурентоспроможності підприємств та питань охорони навколишнього середовища, глобальних кліматичних змін, розвитку екологічно орієнтованих стратегій підприємств.

Таблиця 1 - Топ-10 цитованих статей з проблематики конкурентоспроможності підприємств

№ п/п	Автор	Назва статті	Рік видання	Джерело	Кількість цитувань
1	Д. Тис	Explicating dynamic capabilities: The nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance	2007	Strategic Management Journal	4381
2	М. Портер	Location, competition, and economic development: Local clusters in a global economy	2000	Economic Development Quarterly	2109
3	П. Бансал, К. Рот	Why companies go green: A model of ecological responsiveness	2000	Academy of Management Journal	1789
4	М. Портер	Towards a dynamic theory of strategy	1991	Strategic Management Journal	1705
5	Янсен Я., Ян Ден Бош Ф., Волберд Х.	Exploratory innovation, exploitative innovation, and performance: Effects of organizational antecedents and environmental moderators	2006	Management Science	1486
6	Юн Ю., Юсал М.	An examination of the effects of motivation and satisfaction on destination loyalty: A structural model	2005	Tourism Management	1421
7	Шарма С., Вреденбург Х.	Proactive corporate environmental strategy and the development of competitively valuable organizational capabilities	1998	Strategic Management Journal	1366
8	Портнер Н., Фарел А.	Ecology: Physiology and climate change	2008	Science	1335
9	Маскел П., Малмберг А.	Localised learning and industrial competitiveness	1999	Cambridge Journal of Economics	1327
10	Парва Д., Давід П.	Toward a new economics of science	1994	Research Policy	1320

Джерело: побудовано авторами на основі бази даних Scopus та Web of Science

Найбільша кількість цитувань (4381) належить науковій публікації, присвяченій природі сталого конкурентного розвитку підприємств. Високо цитованою (2109 цитувань) є робота М. Портера, яка характеризує взаємозв'язок конкурентоспроможності та економічного розвитку, кластеризує тенденції у світовій економіці [6].

Наукова публікація П. Бансала та Т. Рот також є високо цитованою (1789 цитувань), присвячена головним детермінантам та структурним складовим екологічної відповідальності підприємств. Автори наголошують на том, що ековідповідальність підприємств є головним драйвером формування зелених конкурентних переваг підприємств.

Грунтовне дослідження взаємозв'язків між спорідненими поняттями конкурентоспроможності, вивчення тематичної направленості досліджень, авторська приналежність публікацій, обумовила використання відповідного програмного забезпечення VOSviewer 1.6.13. - це програмний інструмент для побудови та візуалізації бібліометричних мереж, які можуть включати журнали, дослідників або окремі публікації, і побудовані на основі цитування, бібліографічного зв'язку, співцитування або співвідношення співавторства. VOSviewer також пропонує функціонал видобутку тексту, який можна використовувати для побудови та візуалізації мереж спільних подій важливих термінів, вилучених із сукупності наукової літератури.

За допомогою відповідної програми було проведено дослідження тематичних векторів наукових публікацій, що дозволило побудувати термінологічну карту на базі сумісної появи термінів у заголовках та анотаціях статей.

Проведений аналіз дозволив визначити систему кластерів наукових публікацій, які присвячені питанням конкурентоспроможності підприємств (рисунок 4).

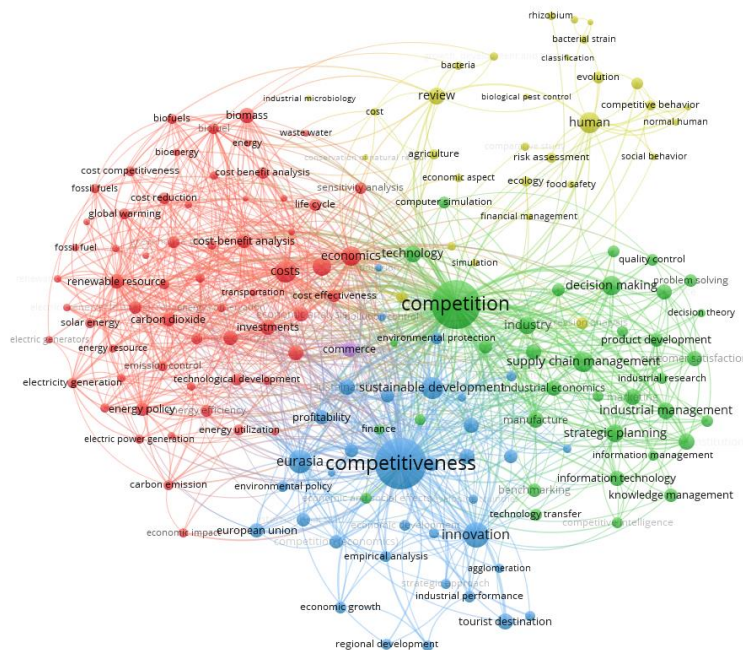

Рисунок 4 - Термінологічна карта категорій, які найбільш часто зустрічаються у публікаціях присвячених конкурентоспроможності
Джерело: побудовано авторами на за допомогою VOSviewer 1.6.13

Проведений аналіз дозволив визначити базові кластери. Так, перший головний кластер, який включає більше 60 категорій, характеризує конкурентоспроможність у взаємозв'язку з такими поняттями: альтернативна енергія, біоенергія, вплив на

навколишнє природне середовище, глобальне потепління, енергетичні ресурси, консервація ресурсів, відновні джерела енергії, оптимізація, життєвий цикл продукції, менеджмент відходів, емісія парникових газів, виробничі витрати, технологічний розвиток, інвестиції. Другий кластер (36 категорій) характеризує категорії виробництва та, безпосередньо, конкурентоспроможності підприємства: бенчмаркінг, конкурентний інтелект, прийняття рішень, ефективність, менеджмент знань, стратегічне планування, контроль якості, проєктний менеджмент, маркетинг, інформаційні технології.

Третій кластер (35 категорій) описує взаємозв'язки конкурентоспроможності та наступних категорій: емпіричний аналіз, економічний розвиток, конкурентні переваги, екологічний менеджмент, екологічна політика, екологічне регулювання, інновації, контроль забруднення, стійкість, сталий розвиток тощо.

Таким чином, проведений бібліометричний аналіз категорії «конкурентоспроможність» засвідчив наявність стійких взаємозв'язків конкурентоспроможності з базовими поняттями сталого розвитку.

На рисунку 5 представлені результати ретроспективного аналізу у еволюційно-часовому вимірі, який дозволив виявити чотири найбільш значущі етапи розвитку теорії зеленої конкурентоспроможності. Перший, пов'язаний з трансформацією класичного розуміння категорії «конкурентоспроможності». Еволюційний аналіз крос-секторного використання в наукових працях ключових словосполучень дозволив виокремити такі виміри: традиційний (2004-2006 рр.), де конкурентоспроможність досліджується у тісному взаємозв'язку з категоріями «ресурси», «технології», «персонал», «управління», «маркетинг»; глобальний (2006-2010 рр.), де конкурентоспроможність пов'язана з категоріями «економічне зростання», «глобалізація», «бенчмаркінг», «міжнародна торгівля»; екологічно орієнтований (2010-2012 рр.), де конкурентоспроможність пов'язана з категоріями «охорона довкілля», «ресурсозбереження», «відновні джерела енергії», «енергетична політика», «сталий розвиток».

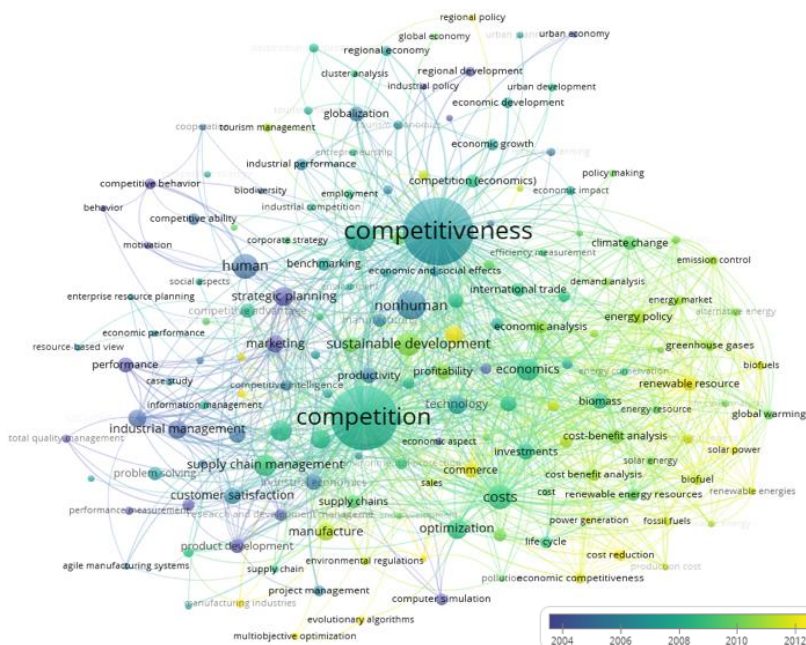

Рисунок 5 - Результати еволюційної кластеризації напрямів економічних досліджень залежно від тісноти їх взаємозв'язку з теорією конкурентоспроможності

Джерело: побудовано авторами на за допомогою VOSviewer 1.6.13

Другий етап еволюції зеленої конкурентоспроможності дозволив виявити наступні закономірності.

Так, відповідні наукові дослідження характеризуються появою і домінуванням у крос-секторних дослідженнях двох нових напрямків, які відображають розвиток зеленої економіки і визначають конкурентні переваги підприємств шляхом використання інструментів екополітики, імплементації ресурсозберігаючих технологій, розвитку зеленого виробництва, зелених інновацій [4, 11, 14].

На рисунку 6 представлено динаміку активізації відповідних публікацій.

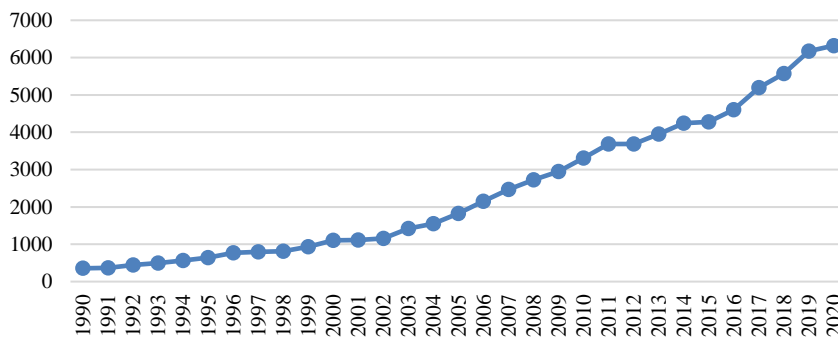

Рисунок 6 - Динаміка наукових публікацій, присвячених конкурентоспроможності та зеленій економіці

Джерело: побудовано авторами на основі бази даних Scopus та Web of Science.

Динаміка публікаційної активності, представлена на рисунку 6 характеризує стрімке зростання публікацій починаючи з 2002 року. Відповідна тенденція пояснюється, в тому числі, проведенням з 26 серпня по 4 вересня 2002 року в Йоганнесбурзі Південно Африканської Республіки Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку, метою якої було аналіз та оцінювання досягнень у сфері охорони навколишнього середовища, моніторинг змін, які сталися, та виявлення нових проблем після зустрічі на вищому рівні «Планета Земля» у 1992 року [9, 12, 15].

Зростання актуальності зазначених досліджень прослідковується активізацією публікацій у наукових виданнях, які просувають принципи сталого розвитку, зеленої економіки та чистого виробництва. Рисунок 7 описує тенденції публікаційної активності у відповідних виданнях.

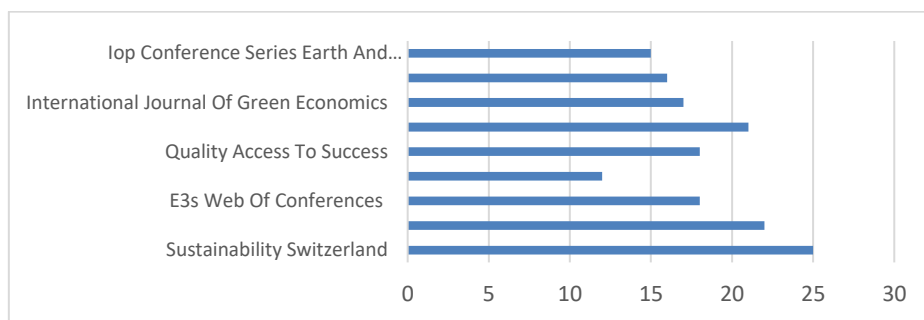

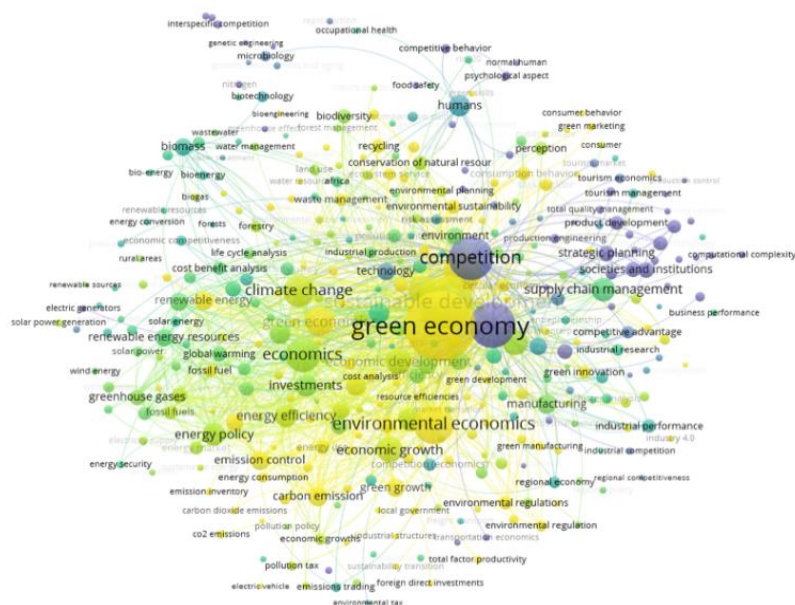
Рисунок 7 - Динаміка публікаційної активності у наукових виданнях, присвячених проблематиці сталого розвитку

Джерело: побудовано авторами на основі бази даних Scopus та Web of Science.

На рисунку 8 представлено результати аналізу афіліції наукових публікацій з тематики конкурентоспроможності та зеленої економіки за допомогою Scopus Tools Analyze.

Результати дослідження приналежності наукових публікацій, свідчать про актуалізацію відповідної тематики наукових досліджень на державному рівні, оскільки афіліція визначається такими державними науковими установами як, наприклад: - Академія Наук Китаю (більше 350 публікацій); Політехнічний університет Гонконгу (більше 300 публікацій); Економічна Академія в Бухаресті; Національний університет Сінгапуру; Національний центр наукових досліджень Франції; Міністерство освіти Китаю; Університет Кембриджу; Національний центр наукових досліджень Франції. Окрім цього, значна частина наукових досліджень з тематики конкурентоспроможності та зеленої економіки представлена такими потужними науковими установами, як Кембриджський університет, Університет Оксфорду, Манчестерський університет [2, 3, 4, 16].

На рисунку 9 представлено результати дослідження еволюції взаємозв'язку між концепціями «конкурентоспроможності», «екологізації підприємницького сектору» та «зеленої економіки».

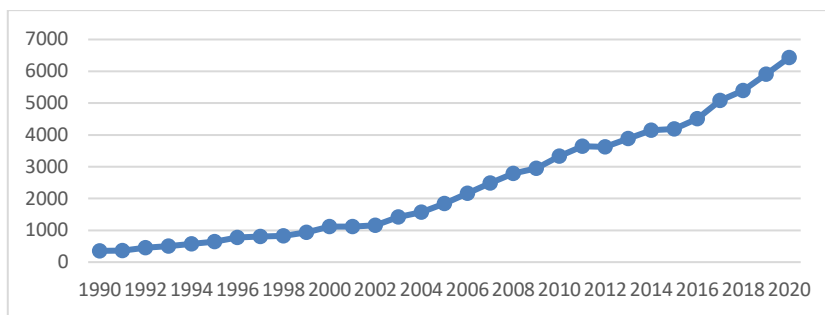
Рисунок 9 - Візуалізаційна карта еволюції взаємозв'язку між концепціями «конкурентоспроможності», «екологізації підприємницького сектору» та «зеленої економіки»

Джерело: побудовано авторами на основі бази даних Scopus та Web of Science.

З точки зору часового виміру, виокремлено перший кластер (2010-2014 рр.), який характеризує процеси екологізації підприємницького сектору, де у фокус попадають такі категорії, як відновні джерела енергії, біоенергетика, менеджмент відходів, біотехнології тощо.

Другий кластер (2014-2018 рр.) визначає щільність взаємозв'язків між ключовою категорією «конкурентоспроможності» та категоріями зеленої економіки (екологічне регулювання, рециклінг, екологічне планування, екологічні податки тощо) на макро- та мікрорівнях.

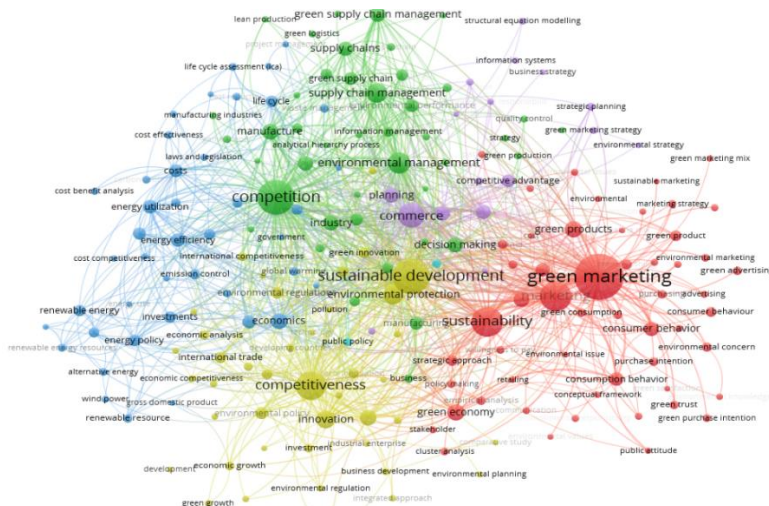

Рисунок 10 - Динаміка наукових публікацій, присвячених конкурентоспроможності та зеленому маркетингу
 Джерело: побудовано авторами на основі бази даних Scopus та Web of Science.

Динаміка наукових публікацій, представлена на рисунку 10, свідчить про суттєве зростання публікаційної активності з тематики конкурентоспроможності та зеленого маркетингу, починаючи з 2008 року. Дана тенденція свідчить про те, що наукова спільнота починає досліджувати конкурентоспроможність з точки зору детермінант, які її забезпечують [17-20]. При цьому, одним з дієвих інструментів, який буде забезпечувати просування зелених конкурентних переваг на ринку, є зелений маркетинг.

На рисунку 11 представлено результати бібліометричного аналізу взаємозв'язків мереж ключових категорій у наукових публікаціях щодо конкурентоспроможності та зеленому маркетингу.

Проведений бібліометричний аналіз дозволив визначити головні кластери категорій. Перший кластер включає близько 70 категорій, які характеризують конкурентоспроможність у взаємозв'язку з поняттями зеленого виробництва: прийняття рішень, аналіз зелених витрат, екологічний дизайн, факторний аналіз, екологічний менеджмент, зелена логістика, зелене виробництво, зелені ланцюги поставок, інформаційний менеджмент, контроль якості, реверсивна логістика, стале виробництво, менеджмент відходів тощо.

Рисунок 11 – Результати бібліометричного аналізу взаємозв'язків мереж ключових категорій у наукових публікаціях, присвячених конкурентоспроможності та зеленому маркетингу

Джерело: побудовано авторами на основі бази даних Scopus та Web of Science.

Другий кластер (більше 60 категорій) характеризує категорії сталого розвитку виробництва у поєднанні з теорією конкурентоспроможності: альтернативна енергетика, контроль забруднення, енергоефективність, енергоменеджмент, глобальне потепління, кліматичні зміни, відновні джерела енергії, рециклінг, консервація ресурсів, оптимізація.

Третій кластер (близько 60 категорій) описує взаємозв'язки конкурентоспроможності та категорій зеленого маркетингу: екологічний маркетинг, стратегії зеленого маркетингу, конкурентні переваги, поведінка споживачів, екологічне оцінювання, екологічна обізнаність, екологічні потреби, зелені стратегії, зелене споживання, зелені товари, екологічно орієнтовані наміри, зелений мікс маркетингу, екологічна довіра, грінвошинг тощо. На рисунку 16 представлено результати дослідження еволюції взаємозв'язку між концепціями «конкурентоспроможності» та «зеленого маркетингу».

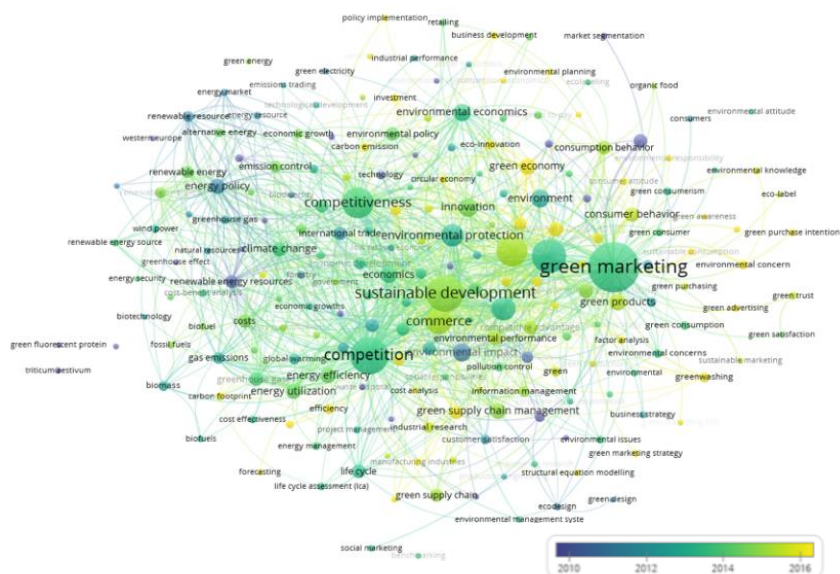

Рисунок 12 - Візуалізаційна карта еволюції взаємозв'язку між концепціями «конкурентоспроможності» та «зеленого маркетингу»

Джерело: побудовано авторами на основі бази даних Scopus та Web of Science.

Результати аналізу третього етапу еволюції концепції зеленої конкурентоспроможності (рисунок 12) свідчать про те, що він пов'язаний з розвитком концепції зеленого маркетингу та імплементацією його інструментів, як детермінант забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Домінуючими ключовими словами у 2014 р. є екологічна політика, енергетична ефективність; у 2015 р. – зелені маркетингові стратегії, зелені закупівлі; 2016 р. – грінвошинг, зелена реклама, екологічне маркування, зелена логістика.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Результати бібліометричного аналізу проведеного з використанням інструментарію VOSViewer v. 1.6.10, Scopus Tools Analysis і Web of Science Results Analysis дозволили визначити базові передумови та основні етапи формування зеленої конкурентоспроможності підприємств:

- пов'язані із традиційним розумінням конкурентоспроможності, її глобальним вимірюванням, розвитком процесів екологізації господарської діяльності;

- пов'язані з екологізацією підприємницької діяльності та розвитком зеленої економіки; пов'язаний з аналізом конкурентоспроможності в контексті стратегій зеленого маркетингу.

Проведене дослідження забезпечує підґрунтя для дослідження сутнісно-змістовної основи концепції зеленої конкурентоспроможності підприємств та будуть слугувати основою для формування маркетингового інструментарію просування зеленої конкурентоспроможності підприємств.

SUMMARY

Chygryn O.Y., Olefirenko O.M., Ivakhnenko O.M., Haag V.H. Green competitiveness of enterprises: a retrospective analysis of the concept development

The article presents the results of the analysis of publications devoted to the formation of the concept and components of the green competitiveness of enterprises. The study was conducted using bibliometric analysis VOSviewer v.1.6 visualization tools and ScopusTools tools. During the analysis, a set of 54,753 scientific articles on this issue for the period 1991–2020 was generated in publications indexed by scientometric databases Scopus and Web of Science. The results of the study allowed to identify the prerequisites for the development of the concept of green competitiveness. Promotion of greening processes in the business sector (development of green production, use of resource-saving technologies and renewable energy sources, implementation of recycling) provides additional environmentally-oriented competitive advantages to enterprises. The dynamics of publishing activity characterizes the increase of scientific interest in this issue since the late 1990s. This trend is largely due to the global development of the business sector, increased competition, the promotion of the so-called "fifth way". The main stages of development of the concept of green competitiveness include the following stages: related to the transformation of approaches to the interpretation of the concept of "competitiveness" (2004-2012); the second is related to the emergence and dominance in cross-sectoral research of two new patterns that reflect the development of the green economy and determine the competitive advantages of enterprises (2012-2014); the third is related to the development of the concept of green marketing and the implementation of its tools as a determinant of ensuring the competitiveness of enterprises (2014-2016). The results of the analysis showed that the most cited scientific publications on the topic of green competitiveness belong to scientists from the United States, China, Great Britain, Germany, and Spain. The main areas of research are engineering, science, social sciences, energy, business and management, and computer science. The study formed the basis for building tools to ensure green competitive advantages of enterprises.

Keywords: competitiveness, sustainable development, greening, ecological economy, green marketing, green competitiveness.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ebrahim, N.A. (2017). How to Write a Bibliometric Paper. *Research Management & Innovation Complex (IPPP)*, University of Malaya. doi.org/10.6084/m9.figshare.4292927.v1
2. Bradford, C. Jr. (1994). The New Paradigm of Systemic Competitiveness: Toward more Integrated Policies in Latin America. Paris: OECD.
3. Bryson, R.J., & Lombardi, R. (2009). Balancing product and process sustainability against business profitability: Sustainability as a competitive strategy in the property development process. *Business Strategy and the Environment*, 8, 97–107.
4. D'Souza, C., Taghian, M., & Khosla, R. (2007). Examination of environmental beliefs and its impact on the influence of price, quality and demographic characteristics with respect to green purchase intention. *Journal of Targeting, Measurement and Analysis for Marketing*, 15, 69–78.
5. Pimonenko, T., Lyulyov, O., & Chygryn, O. (2018). Green investment marketing: a mechanism of collaboration between major stakeholders. *Bulletin of the Azov State Technical University. Series: economic sciences*, 36, 214-220.
6. Porter, M. E. (2000). Location, competition, and economic development: Local clusters in a global economy. *Economic Development Quarterly*, 14(1), 15–34.
7. Porter, M. E. (1991). Towards a dynamic theory of strategy. *Strategic Management Journal*, 12(2S), 95–117.
8. Porter, M.E., & Van der Linde, C. (1995). Toward a New conception of the environment - Competitiveness Relationship. *Journal of Economic Perspectives*, 9, 97–118.
9. UNDP Human development report (2018). URL: <http://www.hdr.undp.org/en/2018-update>
10. Zhang, J., Chiang, W.Y.K., & Liang, L. (2014). Strategic pricing with reference effects in a competitive supply chain. *OMEGA - The International Journal of Management Science*, 44, 126–135.
11. Zhang, X., Shen, L., Wu, Yu., & Fan, L.C.N. (2009). Competitiveness assessment for real estate enterprises in China: A model-procedure. *International Journal of Strategic Property Management*, 13(3), 229–245.
12. Чигрин, О. Ю. (2012). Problems of assessing the investment attractiveness of the enterprise. Abstracts of the All-Ukrainian scientific-practical conference "Investment and innovation strategy of enterprise development", 55-56.

13. Чигрин, О. Ю., & Красняк, В. С. (2015). Теоретико-прикладні аспекти розвитку екологічного інвестування в Україні. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, 3, 226-234.
14. Косик, Я. В., & Чигрин, О. Ю. (2011). Глобалізація як закономірність розвитку сучасної економіки України. *Механізм регулювання економіки*, 2, 191-196.
15. Kuzmenko, O., Vasylieva, T., Vojtovič, S., Chygryn, O., & Snieska, V. (2020). Why do Regions Differ in Vulnerability to COVID-19?: Spatial Nonlinear Modeling of Social and Economic Patterns. *Economics & Sociology*, 13(4), 318-340.
16. Rosokhata, A., Minchenko, M., Khomenko, L., & Chygryn, O. (2021). Renewable energy: a bibliometric analysis. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 250, p. 03002). EDP Sciences.
17. Chygryn, O. (2017). Green entrepreneurship: EU experience and Ukraine perspectives. *Centre for Studies in European Integration Working Papers Series*, (6), 6-13.
18. Pimonenko, T., Lyulyov, O., & Chygryn, O. (2019). Company's image and greenwashing in the framework of green investment concept. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*, (2), 143-157.
19. Pimonenko, T., Chygryn, O., & Lyulyov, O. (2019). Green branding as a driver to boost the development of green investment market. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Economic Sciences*, (1).
20. Сажер Л.Ю. (2012). Науково-методичні аспекти управління комунікаціями на промисловому підприємстві. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, 4, 76-73.

REFERENCES

1. Ebrahim, N.A. (2017). How to Write a Bibliometric Paper. *Research Management & Innovation Complex* (RPP), University of Malaya. doi.org/10.6084/m9.figshare.4292927.v1
2. Bradford, C. Jr. (1994). The New Paradigm of Systemic Competitiveness: Toward more Integrated Policies in Latin America. Paris: OECD.
3. Bryson, R.J., & Lombardi, R. (2009). Balancing product and process sustainability against business profitability: Sustainability as a competitive strategy in the property development process. *Business Strategy and the Environment*, 8, 97-107.
4. D'Souza, C., Taghian, M., & Khosla, R. (2007). Examination of environmental beliefs and its impact on the influence of price, quality and demographic characteristics with respect to green purchase intention. *Journal of Targeting, Measurement and Analysis for Marketing*, 15, 69-78.
5. Pimonenko, T., Lyulyov, O., & Chygryn, O. (2018). Маркетинг зелених інвестицій: механізм колаборації між основними стейкхолдерами. *Вісник приазовського державного технічного університету. Серія: економічні науки*, 36, 214-220.
6. Porter, M. E. (2000). Location, competition, and economic development: Local clusters in a global economy. *Economic Development Quarterly*, 14(1), 15-34.
7. Porter, M. E. (1991). Towards a dynamic theory of strategy. *Strategic Management Journal*, 12(2S), 95-117.
8. Porter, M.E., & Van der Linde, C. (1995). Toward a New conception of the environment - Competitiveness Relationship. *Journal of Economic Perspectives*, 9, 97-118.
9. UNDP Human development report (2018). URL: <http://www.hdr.undp.org/en/2018-update>
10. Zhang, J., Chiang, W.Y.K., & Liang, L. (2014). Strategic pricing with reference effects in a competitive supply chain. *OMEGA - The International Journal of Management Science*, 44, 126-135.
11. Zhang, X., Shen, L., Wu, Yu., & Fan, L.C.N. (2009). Competitiveness assessment for real estate enterprises in China: A model-procedure. *International Journal of Strategic Property Management*, 13(3), 229-245.
12. Chygryn, O.Y. (2012). Problems of assessing the investment attractiveness of the enterprise. Abstracts of the All-Ukrainian scientific-practical conference "Investment and innovation strategy of enterprise development", 55-56.
13. Chygryn, O.Y. & Krasniak, V.S. (2015). Theoretical and applied aspects of ecological investment development in Ukraine. *Marketing and management of innovation*, 3, 226-234.
14. Kосyk, Y. V., & Chygryn, O.Y. (2011). Globalization as a regularity of development of modern economy of Ukraine. *Mechanism of economic regulation*, 2, 191-196.
15. Kuzmenko, O., Vasylieva, T., Vojtovič, S., Chygryn, O., & Snieska, V. (2020). Why do Regions Differ in Vulnerability to COVID-19?: Spatial Nonlinear Modeling of Social and Economic Patterns. *Economics & Sociology*, 13(4), 318-340.
16. Rosokhata, A., Minchenko, M., Khomenko, L., & Chygryn, O. (2021). Renewable energy: a bibliometric analysis. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 250, p. 03002). EDP Sciences.
17. Chygryn, O. (2017). Green entrepreneurship: EU experience and Ukraine perspectives. *Centre for Studies in European Integration Working Papers Series*, (6), 6-13.
18. Pimonenko, T., Lyulyov, O., & Chygryn, O. (2019). Company's image and greenwashing in the framework of green investment concept. *Scientific Bulletin of Odessa National Economic University*, (2), 143-157.
19. Pimonenko, T., Chygryn, O., & Lyulyov, O. (2019). Green branding as a driver to boost the development of green investment market. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Economic Sciences*, (1).
20. Sager, L.Yu. (2012). Scientific and methodological aspects of communications management at an industrial enterprise. *Marketing and management of innovation*, 4, 76-73

